AANKOOPRISIKOBESTUUR MET SPESIFIEKE FOKUS OP DIE IDENTIFISERING EN VOORKOMING VAN BEDROG: ‘N RAAMWERK VIR DIE RISIKOBESTUURDER EN INTERNE OUDITEUR

deur

ANNA CATHARINA VENTER

voorgelê ter vervulling van die vereistes
vir die graad

MAGISTER COMMERCII

in die vak

OUDITKUNDE

aan die

UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA

Studieleier: Prof JJL Cronjé

November 2005

OPGEDRA AAN

MY MAN, OUERS

EN “KINDERS”

Dankbetuigings

My opregte dank aan die volgende persone vir hulp om die werk te voltooi:

- My studieleier, prof. J. J. L Cronjé vir al u aanmoediging, tyd, leiding en hulp wat u bereid was om af te staan. Woorde is nie genoeg om my dankbaarheid teenoor u te betoon nie.

- My man, Pieter, vir al die ondersteuning, liefde en opofferings. Ek waardeer jou meer as ooit tevore.

- My ouers, Willers en Isabel, vir al julle oproepe, ondersteuning, liefde en omgee. Dankie dat julle my geleer het dat alles in die lewe moontlik is as jy die Here daarmee vertrou.

- My skoonouers, Piet en Mien, vir al die belangstelling, liefde, gekookte etes en versorging wanneer ek nie kon nie.

- My sussies, Phillippa en Louise, asook my swaers vir al julle gereelde oproepe, raad en liefde.

- Prof Erna Prinsloo, vir die keurige taalversorging van die verhandeling.

- Rina van Tonder, vir die noukeurige tegniese afronding van die verhandeling.

- Blanché Steyn vir al jou ondersteuning, aanmoediging en hulp met die tegniese versorging van die navorsingsprojek.

- My vriende, familie en kollegas - met spesiale vermelding van Ilse Ferreira, Marinda Marais en die Kraft-gesin - vir al die aanmoediging, ondersteuning en liefde.

- Erica Botha en Johan de Beer vir al die hulp en ondersteuning as tussengangers tussen myself en Prof Cronjé.

- My honde, Tosca en Zuki vir die ure wat julle langs my by die rekenaar deurgebring het sonder om te kla.

Ten slotte dank aan die Here wat my die verstand, uithouvermoë en inspirasie wat hierdie studie moontlik gemaak het, gegee het. Sonder U is ek niks nie.

Anita Venter

November 2005

Opsomming

Die voorkoms van aankoopbedrog vereis van die onderneming se bestuur, ondernemingsrisikobestuurder en interne ouditeur om aankoopbedrogrisiko's effektief binne die konteks van die ondernemingsrisikobestuurskonsep aan te spreek.

Die doel van die studie is om 'n aankoopbedrogrisikobestuursproses daar te stel wat as 'n omvattende raamwerk vir die ondernemingsrisikobestuurder en interne ouditeur kan dien om die onderneming se blootstelling aan aankoopbedrogrisiko's so ver as moontlik te beperk.

Die studie fokus eerstens op die ontleding van die stappe in die aankoopproses wat as vertrekpunt vir die identifisering van bedrogrisiko's dien. Tweedens word die ondernemingsrisikobestuursmodel in die vorm van 'n aankoopbedrogrisikomatriks in die aankoopfunksie toegepas.

Die studie dui daarop dat alhoewel aankoopbedrog nie volkome verhoed kan word nie, die voorkoms daarvan wel beperk kan word deur die toepassing van 'n omvattende aankoopbedrogrisikobestuursmodel.

Aanbevelings vir verdere studies sluit die toepassing van die ondernemingsrisikobestuursmodel op ander funksionele terreine van die onderneming in.

Summary

The occurence of procurement fraud requires from the management of the enterprise, the risk manager of the enterprise as well as the internal auditor to effectively address procurement fraud risks within the enterprise risk management concept.

The purpose of the study is to set a procurement fraud risk management process in place which will serve as a comprehensive framework for the enterprise risk manager as well as the internal auditor to limit the enterprise's exposure to procurement fraud risks as far as possible.

The study firstly focus on the analysis of the steps within the procurement process which is the starting point for the identification of the fraud risks. Secondly the enterprise risk management model is applied in the format of a procurement risk matrix within the procurement function.

The study is an indication that procurement fraud cannot be completely prevented but that the appearance thereof can be limited by means of the extensive procurement fraud risk management model.

Recommendations for future studies include the application of the enterprise risk management model in other functional areas within the enterprise.

Key words

Procurement; procurement function, risk; risk management; enterprise risk management; enterprise risk management – integrated framework; internal auditor; risk manager; fraud; procurement fraud.

Inhoudsopgawe

Bladsy

Hoofstuk 1. Aankooprisikobestuur: oriëntering, probleemstelling, navoringsingsmetodologie, doel en stuktuur van die studie.................................. 1

1.1 Inleidende oriëntering.. 2
1.2 Probleemstelling.. 8
1.3 Doel van die studie.. 9
1.4 Die navorsingsmetodologie.................................... 10
1.5 Die struktuur van die studie.................................... 11

Hoofstuk 2. Die aankoopfunksie en aankoopbedrogrisiko's.........13

2.1 Inleiding.. 14
2.2 Die ontstaan van aankope...................................... 14
2.3 Die rol en belangrikheid van die aankoopfunksie vir die onderneming.. 17
2.4 Die verskillende fases/stappe in die aankoopfunksie en areas blootgestel aan bedrogrisiko's.................. 28
2.5 Die interne ouditeur se rol in die identifisering en opsporing van aankoopbedrog................................ 59
2.6 Samevatting.. 61

Inhoudsopgawe

Bladsy

Hoofstuk 3. Risikobestuur.. 64

3.1 Inleiding... 66
3.2 Wat is risiko?... 66
3.3 Die term risikobestuur en die ontwikkeling daarvan 70
3.4 Die klassifikasie van risiko's................................... 74
3.5 Die belangrikheid van risikobestuur vir die onderneming en die rol van korporatiewe beheer daarin... 84
3.6 Ondernemingsrisikobestuur ("Enterprise risk management").. 93
3.7 Die risikobestuursproses as deel van ondernemingsrisikobestuur.................................... 110
3.8 Die toepassing van risikobestuur in die aankoop-funksie.. 133
3.9 Die interne ouditeur se rol met betrekking tot risikobestuur.. 138
3.10 Samevatting.. 139

Inhoudsopgawe

Bladsy

Hoofstuk 4. Toepassing van ondernemingsrisikobestuur om bedrogrisiko's in die aankoopfunksie doeltreffend te bestuur.. 141

4.1 Inleiding.. 143
4.2 Die aankoopbedrogrisikomatriks............................ 144
4.3 Interne omgewingskomponent................................ 146
4.4 Doelwitstelling... 163
4.5 Die bedrogrisikobestuursproses in die aankoop-funksie... 164
4.6 Inligting en kommunikasie aangaande die toegepaste bedrogrisikobestuursproses................................... 200
4.7 Implementering en monitering van die bedrogrisikobestuursproses................................... 201
4.8 Die rol en verantwoordelikheid van verskillende partye in die bestuur van aankoopbedrogrisiko's..... 205
4.9 Samevatting.. 214

Hoofstuk 5. Samevatting, gevolgtrekkings en aanbevelings......... 216

5.1 Inleiding.. 217
5.2 Samevatting en oorsig van die studie...................... 218
5.3 Gevolgtrekkings.. 221
5.4 Aanbevelings vir verdere studies........................... 222

Inhoudsopgawe

Bladsy

Geraadpleegde bronne... 223

Lys van figure en tabelle.. 244